

A KULTURÁLIS KÖZVETÍTÉS FORMÁI: ISKOLARENDSZER ÉS ISKOLAKULTÚRA

A tanegység elnevezése 2017. szeptember 1. előtt:
NEVELÉS- ÉS KULTÚRTÖRTÉNET TÖRTÉNELEM SZAKOSOKNAK

Nappalin: BMNTÖ15200M; a levelező tagozaton: BMLTÖ15200M

Előadó: Medgyesy S. Norbert PhD, habil. egyetemi docens, PPKE BTK, Piliscsaba

Az előadás tematikája:

A magyarországi iskolakultúra évezredes szerepkörének tárgyalásakor kevésbé ismert a középkori, a reneszánsz és a barokk kori alsó-, közép- és felsőoktatás rendszere és olyan oktatási-nevelési és egyben művészeti módszerei, amelyek napjaink közoktatásában is alkalmazhatók.

A főbb témakörök:

1. A középkori iskolarendszer sajátosságai és magyarországi központjai, a hét szabad művészet. A káptalani és kolostori iskolákban a hazai gregorián dallamú liturgikus éneklés és egyben a történeti műfajok (pl. legendák, verses zsoltosmák, himnuszok, szekvenciák, Alleluja-verzusok) összefüggése. Az iskolai recitáció, a klasszikus olvasástanulás (silabizálás) és annak nyomai a néphagyományban.
2. A XVII–XVIII. századi profán és szakrális témájú, középfokú iskolai színjátszás a történelem-, nyelv-, filozófia- és vallás-oktatás, az erkölcsi nevelés, egyben a közművelődés és a pátria-tudat kialakítása szolgálatában. A barokk iskolai színjátszás összefüggései a főúri mecenatúrával és hatása a néphagyományra; deákos szokások: pl. betlehemesek, Balázs- és Gergely-járás, ostyahordás.
3. Az alsófokú (kis)iskolák mesterei, énekes- és egyben tankönyvei, énekelt és dramatikus szokásai. Az énekelt történelemoktatás 1560 és 1948 között és annak példái. A néphagyomány tanúsága.
4. Az előadás második része kidolgozott történeti, irodalmi és zenei forrásokat nyújt a leendő tanároknak a következő iskolai ünnepekhez: advent és karácsony, farsang, Balázs- (febr. 3.) és Gergely-járás (márc. 12.), március 15-e, húsvét és pünkösd, Anyák Napja, Pedagógus Nap, Nemzeti Összetartozás Napja, tanévzáró, tanévnyitó, szünet, október 6-a, október 23-a és november 4-e, Mindenszentek ünnepe és Halottak Napja, Szent Márton ünnepe (november 11.). Az egész tanévre vonatkozóan: Szent István király (augusztus 20.), Szent László király (június 27.) ünnepe és a nándorfehérvári diadal évfordulója (július 22.).

Az előadáson elhangzottak és fénymásolatokon kiosztott példák lényege, forrása, korszaka. Lásd az alábbi szöveges jegyzet anyagát, a kottapéldák a teljesség igényével és a későbbi munkájukra való tekintettel szerepelnek.

Kötelező olvasmányok:

1. *Bálint Sándor*: Néprajz és nevelés. Prometheus Nyomda, Szeged, 1934. (Összesen: 32 oldal, kiváló módszertani vitaindító!)
<http://www.odrportal.hu/kereso/index.php?styp=titl&q=%22N%C3%A9prajz+%C3%A9s+nevel%C3%A9s%22>
2. *Dobszay László*: A Magyar Dal könyve. Editio Musica, Budapest, 1984. A XIII. (Katonaság), a XIV. (Kalendárium) és a XVIII. fejezet (Magyar zenetörténeti dallamok) áttekintő ismerete szükséges. Miben tudná e könyvet alkalmazni a történelemoktatásban? Olvasható: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_550_a_magyar_dal_konyve/index.html
3. *Dobszay László*: Magyar zenetörténet. Gondolat, Budapest, 1984, 36–49, 82–91, 160–168, 220–225, 247–255. Olvasható: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_522_Magyar_zenetortenet/index.html

4. Énekek Szent István király tiszteletére. Szerk. Kovács Andrea–Medgyesy S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2014. 33–40, 99–108, 145–225. oldal. (A középkori és a kora újkori história gyakorlata!)
5. Énekek Szent László király tiszteletére. Szerk. Kovács Andrea–Medgyesy S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2012. 29–58, 107–123, 139–200. oldal. (Gyakorlati história!)
6. Énekek Szent Márton püspök tiszteletére – Cantiones de Sancto Martino episcopo. Szerk. Kovács Andrea–Medgyesy S. Norbert–Rétfalvi Balázs. Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány–Keresztény Értelmiségi Szövetsége Szombathelyi Csoport, Budapest–Szombathely, 2017. 118–120. oldal.
7. Iskoláknak szóló gyakorlati célú szövegkiadás: Komédiák 1. Színjátéka – Régi magyar iskolai színjátékok 1. Szerk. Pintér Márta Zsuzsanna, s. a. r., Brutovszky Gabriella. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2015. A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4591/>
8. Iskoláknak szóló gyakorlati célú szöveg- és hangzókiadás: Misztériumjátékok 1. (Színjátéka – Régi magyar iskolai színjátékok 2; CD-melléklettel.) Sajtó alá rendezte, a könyvet és a CD-lemezt összeállította: Medgyesy S. Norbert. Hangmérnök: Németh István. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2016. A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>
9. MNT II. = Magyar Népzene Tára II. Jeles Napok. Szerk. Kerényi György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 83–106, 133–152. oldal (77–90., és 102–112. ének és jelentősége, forrása). Letölthető: https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarNepzeneTara_02/
10. Magyarország zenetörténete I. Középkor. Szerk. Rajeczky Benjamin. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 58–105, 141–150, 334–343. — 487–537. oldalig – ebből a fejezetből kiemelten fontos: 517–519. oldal. Lásd: https://mersz.hu/dokumentum/m200mz1_1
11. Medgyesy S. Norbert: Énekelt történelem I. Az államalapítás kora. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016. (2 CD-melléklettel) [Regölések, historikus-epikus Szent Márton-, István-, Imre-, László- és Erzsébet-népelemek magyarázatokkal és rajzokkal.] Letölthető: <https://www.szaktars.hu/harmattan/view/enekelt-tortenelem-i-az-allamalapitas-kora/?pg=0&layout=s>
12. Medgyesy S. Norbert: Iskoladrámák. Színjátékok, énekek és ünnepek a XVII–XVIII. századi magyarországi iskolakultúrából. Magyar Művészeti Akadémia Kiadója, Budapest, 2019, 305–382. [Elemzés; gyakorlati szövegkiadás: advent-karácsonyi játék, passió-, úrnapi és Nagyboldogasszony-játék; gyakorlati szöveg- és dallamkiadás: Szent György, Kozma és Damján, Ilona, István király, Imre herceg és László király énekelt életrajza.]
13. Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 17–44, 67–72, 82–90, 270–392, 416–505. oldal.
14. Arezzói Guidótól a tabletig. Tíz évszázad oktatási-nevelési problémái. Szerk. G. Molnár Péter. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018. (A PPKE Nevelés- és Oktatástörténeti Kutatócsoportjának konferenciája.)
15. Sztankovszky Varsány: A bölcész Kodály Zoltán műveltsége, nemzetnevelő terve – nemcsak zenei szemmel. In: *Pedagógiai változások – a változás pedagógiája*. Szerk. Kaposi József–Szőke-Milinte Enikő. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2019, 389–408. ISBN: 978-615-5224-86-7 file:///C:/Users/Lenovo/AppData/Local/Temp/A_romanai_orszagos_kompetenciameresekekro.pdf

E művek áttekintő ismerete szükséges:

16. Gloviczki Zoltán–Zsinka László: Nevelés és iskola az antik és középkori Európában. Egyetemi jegyzet. Budapest, 2014. https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/gloviczki_zsinka_nevelesiskola.pdf
17. Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtöt lépék. Legújabb kiadása: Pozsony, 2013. Korábbi kiadásai: 1976, 1978, 1999. Letölthető pdf-ben: <http://mek.niif.hu/05200/05255/>
18. Magyar Művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. Osiris, Budapest, 1998. Letölthető: <https://www.szaktars.hu/osiris/view/kosa-laszlo-szerk-magyar-muvelodestortenet-osiris-tankonyvek-2006/>
19. Mészáros István [et al.]: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996. Budapest, 1996.

FORRÁSOK AZ ISKOLAI ÉS A CSALÁDI ÜNNEPSÉGEKHEZ

Gyakorlati alkalmazásra szánt, CD-melléklettel ellátott, kottás alapművek:

- *Félre bánat, félre bú... Válogatás a magyar népzene vidám, mulattató anyagából.* Szerk. JOÓB Árpád. Luther Kiadó, Budapest, 2014.
- *Jelenti magát Jézus. Válogatás a magyar népzene keresztény szellemiségű anyagából.* Szerk. JOÓB Árpád. Luther Kiadó, Budapest, 2009.

Hangzó összefoglalás 3 lemezen:

- *Ünnepünk I–III. (Our Celebrations) Dalok, népszokások, népénekek.* Szerk. Cseh Tamás–Péterdi Péter–Vakler Anna. Etnofon, Budapest, 2008. Az egyik tétel: <https://www.youtube.com/watch?v=C1x4f4bIZmw>

Tanévnyitó / Március 12. Nagy Szent Gergely pápa: Gergelyjárás, lásd fenti 8–10. tételt!

Február 3. Szent Balázs és farsang: Balázsjárás, lásd fenti 8–9. tételt!

Karácsony, Húsvét, Pünkösd:

1. MNT II., Misztériumjátékok I. és Medgyesy S. N.: Iskoladrámák (lásd a fenti 8–9. és 12. tételt!)
2. *Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika:* Jeles napok, ünnepi szokások. Planétás Kiadó, Budapest, 1997. (A teljes mű és szerkezetének ismerete szükséges, mire és mikor alkalmazná?)
3. *Bálint Sándor:* Ünnepi kalendárium 1–3. [1. Karácsony, húsvét, pünkösd. 2–3: a kalendárium ünnepei] Mandala Kiadó, Szeged, 1998. Világhálón: Ünnepi Kalendárium 1. (December 1. – június 30.): <https://mek.oszk.hu/04600/04656/html/>; Ünnepi Kalendárium 2. (Július 1. – november 30.): <https://mek.oszk.hu/04600/04657/html/>; vagy: <http://mek.niif.hu/04600/04656/html/index.htm> és <http://mek.niif.hu/04600/04657/html/index.htm>
Karácsony, húsvét, pünkösd a világhálón: <http://mek.niif.hu/04600/04645/html/index.htm> vagy: <https://mek.oszk.hu/04600/04645/html/>

Bármikor az esztendő során:

- a. **Szent István király** (997–1038, ünnepe: augusztus 20., a Szent Jobb átvitele: május 30.) életéről és tiszteletére lásd a fenti 4., 11. és 12. tételt, alább a hangzókat! Kiemelt énekek: Magyar hazánk, te jó anya (himnusz); Tiszta szívvel, szóval, ésszel (szekvencia); Ave, beate rex Stephane / Üdvözlégy, boldog Szent István király (antifóna); Az, kinek ma vagyon szent ünnepe napja (énekelte életrajz); Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga / Hol vagy, István király? (népének); Ó, Szent István, dicsértessél (népének), Magyarország fundálója (népének)
- b. **Szent László király** (1077–1095, ünnepe: június 27.) életéről és tiszteletére lásd a fenti 5., 11. és 12. tételt, alább a hangzókat! Kiemelt énekek: Ave, égi király híve (himnusz); Üdvözlégy, kegyes Szent László király (hősenek); Éjfél után egy óra már / Gyönyörködhetünk nyilván, magyar népek (énekelte életrajz); Szent László, Isten szolgája, magyarok fényes lámpása (népének). Vers: Arany János: Szent László.

Az alábbi ünnepekhez megjelölt költemények pontos tartalmi ismerete kötelező:

Édesanyák Napja – május első vasárnapja:

1. Versek: Dsida Jenő: Hálaadás; Mécs László: A királyfi három bánata; Petőfi Sándor: Füstbement terv; József Attila: Mama
2. Összefoglalás a hazai Szűz Mária-népköltészetéről: Mária Anya – Mária Anyánk. Szűz Mária élete és alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint. A kötetet sajtó alá rendezte, szerkesztette, az egyes fejezetek és a könyv bevezető tanulmányát írta és jegyzeteit

készítette: Medgyesy S. Norbert. Szent István Társulat, Budapest, 2019. 1032 p. CD-ROM-melléklettel.

3. A legméltóbb és legszebb énekes köszöntő: *Serkenj fel, kegyes nép, mosolyog az hajnal...*, Kodály gyűjtése (Nagyszalonta, 1916): https://www.youtube.com/watch?v=Estk-9dao_M; Kodály lejegyzése: <http://systems.zti.hu/br/hu/browse/13/427>; Kodály kórusfeldolgozása: <https://www.youtube.com/watch?v=EUyJNq2YF1E>

Pedagógus Nap – június első vasárnapja:

1. Jobbágy Károly: Az elhagyott repülőtér

Március 15-e:

1. Arany János: Rásüt az esthajnal, Nemzetőr dal, Családi kör, Letésem a lantot, Fiamnak, A költő hazája, Rendületlenül, Kozmopolita költészet című versei.
2. Petőfi Sándor: Nemzeti dal, Az erdélyi hadsereg, Csatadal, Szörnyű idő című versei.
3. Görgey Artúr: Váci kiáltvány, 1849. január 5. (in: *Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben.* Európa Kiadó, Budapest, 1988. Más kiadás: Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1990.)
4. Vörösmarty Mihály: Szózat, Magyarország címere; A vén cigány, Előszó, Liszt Ferenchez
5. Babits Mihály: Petőfi koszorúi
6. Az 1848. március 15-i 12 pont szövege (sorrendben)!
7. **1848-as huszárnóták, népdalok:** az ismert Kossuth-nóták mellett még inkább javasolt: 1.) Magyarország az én hazám, itt nevelt fel apám, anyám; 2.) 1848-ba el kell menni háborúba (eredetileg: 1846-ba, csíkrákosi Bartók-gyűjtés); 3.) Jól van dolga a mostani huszárnak; 4.) Huszárgyerek, huszárgyerek szereti a táncot; 5.) A jó lovas katonának de jól vagyon dolga; 6.) Süvegemen nemzetiszín rózsza (Arany János: Nemzetőr dal); 7.) Fel, fel, vitézek a csatára (Egressy Béni: Klapka-induló); 8.) Gábor Áron rézágyúja föl van virágozva

Október 6-a:

Az Aradi Vértanúk nevei, utolsó szavai;

históriás ének: *Jaj, de búsan süít az őszi nap sugára...* (Kobzos Kiss Tamás előadásában hitelesen: <https://www.youtube.com/watch?v=HdKLJLz7uJg>);

Liszt Ferenc: Funerailles, October 1849.

Október 23-a:

- *Az Ezerkilencszázötvenhat, te csillag. A forradalom és szabadságharc olvasókönyve.* Szerk. Medvigy Endre–Pomogáts Béla. Püski Kiadó, Budapest, 1991. című kötetből:
  1. Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról (1950)
  2. Az egyetemisták 16 pontja, 1956. október 22–23.
  3. Tamási Áron: Magyar fohász. Irodalmi Újság, 1956. (okt. 26.) november 2.
  4. Németh László: Emelkedő nemzet. Irodalmi Újság, 1956. november 2.
  5. Németh László: Nemzet és író. Igazság, 1956. november 3.
  6. Tamási Áron: Tiszta beszéd 1–2. Új Magyarország, 1956. november 2; 1956. november 3.
  7. Féja Géza: A Duna völgyében csoda történt. Új Magyarország, 1956. november 2.
  8. Mindszenty József bíboros beszédei: 1956. november 1. és 3.
  9. Nagy Imre beszédei: 1956. november 1. (semlegesség), november 4. (utolsó)
  10. Bibó István nyilatkozata, Budapest, 1956. november 4.
  11. Márai Sándor: Mennyből az angyal, menj sietve... (1956. karácsony)
  12. Tamási Áron: Gond és hitvallás. A magyar írók nyilatkozata. 1956. december 28.
  13. 1956 fénylő arcai. Nagy Gáspár versei, Kis Iván rajzai. Püski Kiadó, Budapest, 2006. További Nagy Gáspár-versek: <http://nagygaspár.hu/honlap/verseskotet/vers/16/480>
  14. Sorsod művészete. Gérecz Attila versei és utóélete. Szerk. Kárpáti Emil. Stádium Kiadó, Budapest, 2016. Gérecz Attila versei: <http://www.gereczhagyatek.hu/index.php/eletrajz>; <http://gereczattila.uw.hu/versmap/versek.htm>

15. Zs Lóránt: Novemberben. Farkasréti temető, 1958. november 4.

1956 zenéjéről lásd alább Beethoven és LAJTHA LÁSZLÓ műveinél!

Június 4-e: A Nemzeti Összetartozás Napja

1. Népdalcsokrok az adott iskola tájegységéről; Szent István- és Szent László-énekek és históriák (lásd: kötelező olvasmányok 4–5. és 11–12. tétel)
2. Apponyi Albert gróf védőbeszéde Párizsban, 1920. január 16-án: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/apponyi_albert_parizsi_beszede_forraskozles/, hangzó: <https://www.youtube.com/watch?v=Myt3pAagkfc> vagy <https://mediaklikk.hu/video/a-beszed-apponyi-a-magyar-ugy-vedelmeben-2/>
3. Kortárs költők verseiből: Babits Mihály: Áldás a magyarra; Juhász Gyula: Trianon; A békekötésre; Reményik Sándor: Eredj, ha tudsz!; Templom és iskola; Erdély magyarjaihoz; Tóth Árpád: Szent nyomorék, riadj! Wass Albert: Üzenet haza
4. Jáki Sándor Teodóz: Csángókról, igaz tudósítások. Való Világ Kiadó, Budapest, 2002.

Zenehallgatás:

1. **Bartók Béla** (1881–1945): Cantata profana; Magyar képek (1. tétel: Este a székelyeknél); Allegro barbaro; III. (Esz-dúr) zongoraverseny (2. tétel: Adagio religioso)
2. **Beethoven, L. van** (1770–1827): Egmont-nyitány (október 23-hoz); III. (Esz-dúr, Eroica) szimfónia.
3. Iskola- és zenetörténet első 500 éve: Hungaria Sacra. István király halálának 950. évfordulójára. Énekel: Schola Hungarica, vez. Dobszay László–Szendrei Janka. Hungaroton, Budapest, 1988. SLPX 31044. (A lemez kísérfüzete kötelező olvasmány!) <https://hungarotonmusic.com/classical/hungaria-sacra-p6321.html>; a teljes lemez hallható: https://www.youtube.com/playlist?list=OLAK5uy_11tmZ9mBMSguWfT3dHXUR1TIX4ByzWWws
4. **Kodály Zoltán** (1882–1967) összes műve, különösen: Ének Szent István királyhoz (*Ah, hol vagy magyarok...*, 1938); Háry János, Nándori toronyőr (Vörösmarty versére), Psalmus Hungaricus, Fölszállott a páva, Budavári Te Deum (1686–1936), Zrínyi szózata (1955), Gergelyjárás, Angyalok és pásztorok, Jézus és a kufárok, Galántai táncok, Marosszéki táncok, Székely fonó. Egyházzenei művei: Csendes mise (Organoedia ad missam lectam) (1944); Missa brevis – orgonás változat (1942–1944), Missa brevis (1948) – zenekari változat; Organodeia ad missam lectam 1966, Magyar mise (1966).
  - a. Kodály műveinek alkalmazása a középfokú történelem-oktatásban: *Sztankovszky Varsány: A bölcsész Kodály Zoltán műveltsége, nemzetnevelő terve – nemcsak zenei szemmel*. In: *Pedagógiai változások – a változás pedagógiája*. Szerk. Kaposi József–Szőke-Milinte Enikő. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2019, 389–408. ISBN: 978-615-5224-86-7 file:///C:/Users/Lenovo/AppData/Local/Temp/A_romaniai_orszagok_kompetenciameresekro.pdf
5. **Lajtha László** (1892–1963): Mise a szorongattatás napjaiban (Missa in diebus tribulationis = Mise fríg hangnemben), 1951 (lásd: X. 23-a, Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja: febr. 25.)
6. **Lajtha László**: VII. (Forradalmi) szimfónia, 1957 (különösen a 4. tételt!); Ave Maria; Magnificat
Lajtha műveihez (is) lásd:
  - a. *Erdélyi Zsuzsanna*: Kockás füzet. Úttalan utakon Lajtha Lászlóval. Szerk. Solymosi Tari Emőke. Hagyományok Háza, Budapest, 2010.
  - b. *Windhager Károly Ákos*: Vivente e moriente. 1956 emlékezete a komolyzenében. MMA MMKI – L'Harmattan, Budapest, 2016.
  - c. *Horváth Márton Levente*: Egy műfaj illegalitásában. Misekompozíciók Magyarországon 1949–1969 között. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest, 2017.
7. **Liszt Ferenc** (1811–1886): Hungaria (szimfonikus költemény); 2. és 15. Magyar Rapszódia; Magyar Fantázia; Esztergomi mise = Missa solennis (1855); Magyar Koronázási mise (1867); Christus-oratórium – Karácsony és Vízkereszt 5. tétel: a Háromkirályok indulója (verbunkos motívumokkal!).

- október 6-ra: *Liszt Ferenc: Funerailles, October 1849;*
- bármilyen ünnepre, emlék- és gyásznapra: *Liszt Ferenc: Hősi sirató (Héroide funébre)*

KI NYER MA? – Játék és muzsika a vizsgán!

Az iskolai ünnepségekre való alábbi zeneművek felismerése kötelező:

- Kölcsey Ferenc–Erkel Ferenc: Himnusz**
- Vörösmarty Mihály–Egressy Béni: Szózat**
- Magyar Gregorianum** (éneklő: SCHOLA HUNGARICA, vez. Dobszay László–Szendrei Janka):
  - Isten, téged dicsérünk (A magyar Te Deum, egyben a legelső kottás nyelvemlékünk; forrás: Peer-kódex, 1526): <https://www.youtube.com/watch?v=jwyp7wv17t8>
  - Surrexit Christus hodie (húsvéti organum [korai többszólamú tétel] a Zsigmond-kori töredékből (XV. sz. eleje): <https://www.youtube.com/watch?v=r5kmEXTUikc&list=RDFwUqINdgD1w&index=9>
  - Salve, sancta Parens – Szent Anya, üdvözlég (a Mária-mise introitusa): <https://www.youtube.com/watch?v=HoDtfj2D9R4>
  - Domine, ad adjuvandum me festina (Zsigmond-kori töredék): <https://www.youtube.com/watch?v=TV-RIEfQdGU>
  - Ave, beate rex Stephane (a legősibb Szent István-ének): <https://www.youtube.com/watch?v=OXtf6dOxiQU>
  - Üdvözlég, kegyelmes Szent László király (a legelső magyar nyelvű világi vers, nyelvemlék a XV. századból): <https://www.youtube.com/watch?v=vMqCYXCnNvM>

A Schola Hungarica összes felvétele: https://www.youtube.com/watch?v=FwUqINdgD1w&list=RDFwUqINdgD1w&start_radio=1&t=5
- Ludwig van Beethoven (1770–1827):**
  - István király (nyitány): <https://www.youtube.com/watch?v=MAeNM4Pk4Qk>
  - Egmont-nyitány (1956-hoz): <https://www.youtube.com/watch?v=VP7RnuCmM00>
  - Esz-dúr, 3. „Eroica”, szimfónia: https://www.youtube.com/watch?v=d5VG44_NXvw; a 4. tételben verbunkos (azaz magyar) zenei motívum: 41:45–42:38.
- Liszt Ferenc (1811–1886):**
  - Hungaria (szimfonikus költemény): <https://www.youtube.com/watch?v=ae4u4JVZrRE>
  15. magyar rapszódia (a Rákóczi-induló): <https://www.youtube.com/watch?v=w7XDnnGgrw>
  - Magyar Fantázia: <https://www.youtube.com/watch?v=4uogaaXGLI>
  - Funerailles (6. Oct. 1849.): <https://www.youtube.com/watch?v=EadS7DEHskM>
- Bartók Béla (1881–1945):**
  - Magyar képek (1. tétel: Este a székelyeknél): <https://www.youtube.com/watch?v=LrzjqfxHpo0> vagy: <https://www.youtube.com/watch?v=-PT-2fBLMOc&list=PLYdnNEzh-txumnLFmQOLT7sDPAJeF2Vns>
  - Rómán népi táncok: <https://www.youtube.com/watch?v=4HAIHSqiwAA>
  - Allegro barbaro: <https://www.youtube.com/watch?v=NrrGHP4zR34>
  - Cantata profana – A kilenc csodaszarvas: <https://www.youtube.com/watch?v=an0uNmWRskw>
- Kodály Zoltán (1882–1967):**
  - Háry János: Intermezzo: <https://www.youtube.com/watch?v=3EhWwaF51fc>
  - Háry János: Toborzó – A jó lovas katonának...: <https://www.youtube.com/watch?v=RRjf-M2ZP2U>
  - Háry János (teljes): <https://www.youtube.com/watch?v=JhtKNyckJqk>
  - Galántai táncok: <https://www.youtube.com/watch?v=osw9bVfBudapestvE>
  - Marosszéki táncok: <https://www.youtube.com/watch?v=ugBudapestn5kWv8>

- f. Jézus és a kufárok (1956-hoz lásd: „Ostort fonván kihajtá őket a templomból! és „Rablók!”): <https://www.youtube.com/watch?v=GxLMvcPDNoc>
- g. Zrínyi szózata (1956-hoz lásd: „Ne bánts a magyart!”): <https://www.youtube.com/watch?v=gouWif-Ysek>
- h. Budavári Te Deum (1686–1936) első ütemei: <https://www.youtube.com/watch?v=IVIgABDapVU>
- i. Fölszállott a páva (pentatónia, a „legmagyarabb” népdal alapján): https://www.youtube.com/watch?v=Vb4N_ydyVYI
- j. A nándori toronyőr (Vörösmarty Mihály verse) : <https://www.youtube.com/watch?v=q00JfaiSLmE>

8. Lajtha László (1892–1963):

- a. Mise a szorongattatás napjaiban (1951) = Mise fríg hangnemben (különösen az 1. tétel: Kyrie): <https://www.youtube.com/watch?v=TRotzByJSL0&t=305s>
- b. VII. (Forradalmi) szimfónia (1957), különösen a 3. tétel és abban a Magyar Himnusz zenei motívumát idéző záró ütemek! <https://www.youtube.com/watch?v=1gJi9HHRcU>

Iskoladramák DVD-lemezeken – a PPKE BTK Boldog Özséb Színtársulat *Régi Magyar Színpad* sorozata; ugyanez az MMA Kiadó youtube-csatornáján: <http://t.ly/dxYDM>

1. Csíksomlyói Passiójáték a XVIII. századból (RMSZ 1., 2 lemezzel)
2. Benyák Bernát: A megszegyenült irigység, azaz Salamon magyar király (RMSZ 2.)
3. Kisfaludy Sándor: A lelkes magyar leány – zenés történeti játék 1809-ből (RMSZ 3., 2 lemezzel)
4. Borss Dániel: Bakhus – farsangi vígjáték 1765-ből (RMSZ 4.)
5. Két történeti és egy népi betlehemes játék: kantai minorita (1732 előtt), podolini piarista (1738) betlehemes játék és a perenyei népi betlehemes (RMSZ 5.)
6. Tervezett kiadvány
7. Misztériumjáték Szűz Mária mennybeviteléről (Csíksomlyó, XVIII. század).

Sorozatszerkesztő és a jegyzetek írója: Medgyesy S. Norbert. A DVD-lemez előadói: PPKE BTK Boldog Özséb Színtársulat, Piliscsaba; LFZE–Zeneakadémia Népzene Tanszék, Budapest. Rendező: Godena Albert. Zenei rendező: Vakler Anna. Kiadja a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, Piliscsaba, 2010.

A 7. DVD lemez rendezője Barta Árpád, kiadója: Magyar Napló, Budapest, 2016.

ISBN 978-963-9206-82-3

ALAPVETŐ LEXIKONOK – MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

1. A szentek élete. Szerk.: Diós István. Szent István Társulat, Budapest., 1984, bővített kiadás 2 kötetben: Budapest., 2001. <https://archiv.katolikus.hu/szentek/d.html>
2. **MAMŰL** = Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Főszerk. Kőszeghy Péter. Balassi Kiadó, Budapest, 1994-től. Internetes adatbázisa: <http://mamul.btk.mta.hu/>
3. **MKL** = Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. Szent István Társulat, Budapest, 1993–2010. Világhálón: <http://lexikon.katolikus.hu/>
4. **MNL** = Magyar Néprajzi Lexikon I–V. Főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982. Világhálón: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/>
5. **PUSKELY** Mária: Kétezer év szerzetessége. Szerzetesség- és művelődéstörténeti enciklopédia, 1–2. Dinasztia Kiadó, Budapest, 1998. <https://www.szaktars.hu/szaktudas/view/ketezer-ev-szerzetesseg-szerzetesseg-es-muvelodestorteneti-enciklopedia-1-a-k/>
6. **ÚMIL** = Új Magyar Irodalmi Lexikon, 1–3. Főszerk. PÉTER László, Budapest., 1994.
7. **ZOVÁNYI** Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk. LADÁNYI Sándor. Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1977. Pdf-ben letölthető: <file:///C:/Users/felhaszn%C3%A1l%C3%B3/Downloads/Zov%C3%A1nyi%20Jen%C5%91%20Ma>

[gyarorsz%C3%A1gi%20protest%C3%A1ns%20egyh%C3%A1zt%C3%B6rt%C3%A9neti%20lexikon.pdf](#)

NEVELÉS- ÉS OKTATÁSTÖRTÉNETI SZAKKÖNYVEK

Alapvető kézikönyvek:

1. *Fináczy Ernő*: A középkori nevelés története. Budapest, 1926. Letölthető: https://mtda.hu/books/finaczy_erno_a_kozepkori_neveles_tortenete.pdf
2. *Fináczy Ernő*: Az újkori nevelés története: 1600–1800. Budapest, 1927. Letölthető: https://mtda.hu/books/finaczy_erno_az_ujkori_neveles_tortenete.pdf; Olvasható: <https://mek.oszk.hu/04700/04736/html/>
3. *Mészáros István [et al.]*: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996. Budapest, 1996.
4. *Mészáros István*: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Szent István Társulat, Budapest, 2000.
5. *Mészáros István*: Magyar iskolatípusok 996–1990. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1995.
6. *Mészáros István–Németh András–Pukánszky Béla*: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. A magyar iskola ezer éve: 301–440. Olvasható: <https://www.szaktars.hu/osiris/view/mesaros-istvan-nemeth-andras-pukanszky-bela-bevezetes-a-pedagogia-es-az-iskolaztatas-tortenetebe-osiris-tankonyvek-2000/>
7. Neveléstörténet – Szöveggyűjtemény. Szerk. Mészáros István–Németh András–Pukánszky Béla. Osiris, Budapest, 2003. Olvasható: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_nevelestortenet/adatok.html
Letölthető pdf-ben: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_nevelestortenet/2011_0001_520_nevelestortenet.pdf
8. *Pukánszky Béla–Németh András*: Neveléstörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. Olvasható: <https://mek.oszk.hu/01800/01893/html/>

Forráskiadások és feldolgozások:

1. A magyar nevelés története, II. Főszerkesztő: Horváth Márton. Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest, 1993.
2. Arezzói Guidótól a tabletig. Tíz évszázad oktatási-nevelési problémái. Szerk. G. Molnár Péter. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018. Olvasható: <https://www.szaktars.hu/harmattan/view/g-molnar-peter-szerk-arezzoi-guidotol-a-tabletig-tiz-evszazad-oktatasi-nevelesi-problemai-2018/>
3. *Donáth Péter*: A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből 1868–1958. Trezor kiadó, Budapest, 2008.
4. *Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában I–II. Budapest, 1899, 1902. Letölthető: 1. kötet (1740–1773): <https://mek.oszk.hu/05200/05268/pdf/kozoktatas1.pdf>; 2. kötet (1773–1780): <https://mek.oszk.hu/05200/05268/pdf/kozoktatas2.pdf>
5. Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete. Szerk. Zombori István. Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, Szeged, 1995.
6. *Huszt József*: Gróf Klebelsberg Kunó életműve. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942.
7. *Klebelsberg Kuno*: Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai: 1916–1926. Athenaeum, Budapest, 1927.
8. *Klebelsberg Kuno*: Neonacionalizmus. Athenaeum, Budapest, 1928.
9. *Kodály Zoltán*: Visszatekintés 1–3. Írások, beszédek, tanulmányok. Szerk. Bónis Ferenc. Argumentum, Bp. 2008. (Korábbi kiadásai: KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok I–II.*, S. a. r. és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta: BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó Vállalat, 1964, 1974²; KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés 3. Hátrahagyott írások*,

- beszédek, nyilatkozatok*, Közreadja BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1989.) Letölthető: <https://sites.google.com/site/growpetugua/visszatekintes-1-3-phnr>
10. *Koltai András*: Bevezetés a piarista rend magyarországi történetének forrásaiba és irodalmába, Piarista Tartományfőnökség, Budapest, 2002. Letölthető: <https://pkk.piarista.hu/system/files/field/edokumentum/2020/mpm01-bevpiar-web.pdf>
  11. *Kosáry Domokos*: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. [https://mandadb.hu/tetel/271019/Muvelodes a XVIII szazadi Magyarorszagon](https://mandadb.hu/tetel/271019/Muvelodes_a_XVIII_szazadi_Magyarorszagon)
  12. *Köte Sándor*: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában (1849–1918). Tankönyvkiadó, Budapest, 1975.
  13. *Magyar Pedagógiai Lexikon*. Szerk. Kemény Ferenc. A kiadásban közreműködött: Fináczy Ernő és Kornis Gyula. Kiadja a Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1933–1934.
  14. *Mészáros István* [szerk.]: Magyar iskola: 996–1996. Előadások, cikkek, beszédek. Budapest, 1997.
  15. *Mészáros István*: A humanizmus és a reformáció–ellenreformáció nevelésügye a 15–16. században. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. (Egyetemes neveléstörténet, 7–9. füzet, sorozatszerk. Orosz Lajos)
  16. *Mészáros István*: A magyar nevelés története, 1790–1849. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.
  17. *Mészáros István*: Ateista nevelés iskoláinkban, 1950–1990. Neveléstörténeti tanulmány. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1996.
  18. *Mészáros István*: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
  19. *Mészáros István*: Iskolatörténeti kaleidoszkóp. Értékek és érdekességek az oktatás-nevelés múltjából I–II. Artemis Kiadó, Budapest, 1989.
  20. *Mészáros István*: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája, 996–1948. (Általánosan képző középiskolák.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. (Térképekkel!)
  21. *Mészáros István*: Mióta van iskola? Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1982.
  22. *Mészáros István*: Népoktatásunk 1553–1777 között. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.
  23. *Mészáros István*: Népoktatásunk szervezeti-tartalmi alakulása 1777–1830 között. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.
  24. *Mészáros István–Kádár János Miklós*: Oskolák és iskolák: epizódok tizenhat régi iskolánk történetéből. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.
  25. *Nagy Júlia*: Református kollégiumi irodalom a XVIII–XIX. században. Útmutató Kiadó, Budapest, 2000.
  26. *Németh András*: A magyar neveléstudomány fejlődése. Nemzetközi tudományfejlődés és recepciós hatások, egyetemi tudományválasztás, középiskolai tanárképzés. Gondolat, Budapest, 2002, 2014².
  27. *Németh András–Pukánszky Béla*: A pedagógia problémátörténete. Gondolat, Budapest, 2004. Olvasható: <https://www.szaktars.hu/gondolat/view/nemeth-andras-pukanszky-bela-a-pedagogia-problematortenete-2004/?pg=0&layout=s>
  28. *Németh László*: Ha én miniszter lennék. Balatonboglár, 1997.
  29. *Németh László*: Pedagógiai írások. Szerk. Salamon Anikó. Kriterion, Bukarest, 1980.
  30. *Pedagógiai Lexikon*. Főszerk. Nagy Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976–.
  31. *Ratio Educationis*: az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. Ford., jegyz. és mutatókkal ellátta: Mészáros István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. Friml Aladár fordítása (1913) letölthető: <http://mek.oszk.hu/06500/06559/06559.pdf>
  32. RÉGI MAGYAR DRÁMAI EMLÉKEK XVIII. századi sorozatának kötetei, szerk. Kilián István–Varga Imre–Pintér Márta Zsuzsanna–Demeter Júlia–Czibula Katalin. Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, Budapest, 1989-től. Kötetek: Protestáns iskoladrámák (1/1, 1/2); Minorita iskoladrámák (2.); Pálos iskoladrámák, királyi tanintézmények, katolikus papneveldek színjátékai (3.); Jezsuita iskoladrámák (4/1, 4/2); Piarista iskoladrámák (5/1, 5/2); Ferences iskoladrámák (6/1); Kollégiumi drámagyűjtemények (7.) Letölthető: <https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/sorozatok/rmde/>
  33. *Simon Gyula*: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
  34. *Szakál János*: A magyar tanítóképzés története. Hollóssy János Könyvnyomtató, Budapest, 1934.
  35. *Tóth István György*: Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. Budapest, 1996.

36. *Tóth István György*: Vasi kisiskolák társadalomtörténete a 17–18. században. Századok 128 (1994) 3–4. szám, 579–628. Olvasható: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Szazadok_1994/
37. Tudomány, kultúra, politika: Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917–1932). Szerk. Glatz Ferenc. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.